

KRŠĆANSTVO NA POSTMODERNI NAČIN
Slabo i post-metafizičko kršćanstvo Giannija Vattima

Jure Strujić, Split

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
e-mail: jstrujic@kbf-st.hr

UDK: 1Vattimo, G.
17.037:23/28
Pregledni članak
Primljeno 4/2014.

Sažetak

Suvremeno doba iznjedrilo je postmodernu filozofsku misao koja je postala podlogom novom pristupu religioznosti. Postmoderna, nastojeći relativizirati sve dotad neupitne vrednote te spoznajne i moralne principe, ozbiljno je dotaknula i religiozno područje te ustrajno potiče stvaranje novih oblika religioznosti, utemeljenih na proizvoljnosti stavova i subjektivnoj procjeni vrednota. U ovom radu nastojimo, analizom misli G. Vattima, ukazati na pokušaje kreiranja nove religioznosti, koja se, unatoč odbacivanju temeljnih kršćanskih teoloških postavki, ipak želi zvati kršćanskom. Odbacivanje čvrstih filozofskih, kognitivnih, moralnih pa i vjerskih principa, a to su načela postmoderne misli, ogleda se i u Vattimovoj teoriji o "slaboj misli" (il pensiero debole). Odatle izrasta ideja "slabog kršćanstva" koje upravo u "slabosti" pronalazi argumente svojeg opstanka. "Nereligiozno kršćanstvo", kako ga predlaže i zastupa G. Vattimo, trebalo bi, oslobođeno dogmi i autoriteta, biti privlačno suvremenom čovjeku. U filozofskim stavovima Vattimo se nadahnjuje Nietzscheovim nihilizmom, Heideggerovom mišlju o "kraju metafizike" te Girardovom antropologijom utemeljenoj na analizi nasilja. Vattimovo poimanje kršćanstva zapravo slijedi francuskog mislioca J. F. Lyotarda, koji u postmodernoj smrti "velikih priča" vidi početak novoga vremena kojim će dominirati "male priče". Vattimo smatra da i europski ateizam spada u "velike priče", te da nastupa doba nove religioznosti. Njegova nova interpretacija kršćanstva, oslobođenog od autoriteta, dogmi i agresivnog navještaja, a utemeljenog na prihvaćanju "slabog" Boga koji je "opljenio" samoga sebe, trebala bi utemeljiti novu europsku religioznost. Vattimov stav "polu-vjernika" intrigantan je, zanimljiv i na razini površnog pristupa religioznosti privlačan, pa stoga zaslužuje ozbiljniju analizu i suvisle teološke odgovore.

Ključne riječi: Gianni Vattimo, postmoderna, nihilizam, "slaba misao".

Suvremeno doba ima svoje posebnosti. Događaji prošlog stoljeća, ratovi, s milijunima uzetih života, prijeteći terorizam, porast opće nesigurnosti te politička, ekonomska i moralna kriza koju smo baštinili kao rezultat svih loših događaja, odrazili su se i na filozofsku, ali i na religioznu misao. U tom smislu smatram zanimljivim promotriti misli i stavove G. Vattima, koji bi se mogli uzeti kao reprezentativan primjer novih filozofskih i religioznih trendova. Značajan pečat novoj, postmodernoj misli svakako su dali Nietzsche i Heidegger. Upravo na temeljima njihove filozofije Vattimo gradi svoju “slabu misao”, a dosljedno tome i “slabo kršćanstvo”. Vattimova teorija o “nemetafizičkom kršćanstvu” koja kao da želi pronaći svoj novi oblik vjerovanja prilagođen suvremenom čovjeku, zaslužuje osvrt i odgovore na pitanja o autentičnosti ovakvog načina kršćanskog opredjeljenja i teološkoj utemeljenosti Vattimovih postavki.

1. GIANNI VATTIMO I “SLABA MISAO”

Gianni Vattimo smatra se jednim od najpoznatijih talijanskih filozofa, koji je posebno obilježio suvremeno doba. Rođen je 1936. godine u Torinu, gdje i danas živi te je aktivan kao sveučilišni profesor teorijske filozofije. Suradnik je u mnogim talijanskim časopisima, a sam je urednik časopisa *Rivista di Estetica*. Pisac je brojnih djela,¹ u kojima progovara novim, neuobičajenim i

¹ Bibliografija G. Vattima sadrži: *Il concetto di fare in Aristotele*, Giappichelli, Torino, 1961.; *Essere, storia e linguaggio in Heidegger*, Filosofia, Torino, 1963.; *Ipotesi su Nietzsche*, Giappichelli, Torino, 1967.; *Poesia e ontologia*, Mursia, Milano 1968.; *Schleiermacher, filosofo dell'interpretazione*, Mursia, Milano, 1968.; *Introduzione ad Heidegger*, Laterza, Roma-Bari, 1971.; *Il soggetto e la maschera*, Bompiani, Milano, 1974.; *Le avventure della differenza*, Garzanti, Milano, 1980.; *Al di là del soggetto*, Feltrinelli, Milano, 1981.; *Il pensiero debole*, Feltrinelli, Milano, 1983. (a cura di G. Vattimo e P. A. Rovatti).; *La fine della modernità*, Garzanti, Milano, 1985.; *Introduzione a Nietzsche*, Laterza, Roma-Bari, 1985.; *La società trasparente*, Garzanti, Milano, 1989.; *Etica dell'interpretazione*, Rosenberg & Sellier, Torino, 1989.; *Filosofia al presente*, Garzanti, Milano, 1990.; *Oltre l'interpretazione*, Laterza, Roma-Bari, 1994.; *Credere di credere*, Garzanti, Milano, 1996.; *Vocazione e responsabilità del filosofo*, Il Melangolo, Genova, 2000.; *Dialogo con Nietzsche. Saggi 1961-2000*, Garzanti, Milano, 2001.; *Tecnica ed esistenza. Una mappa filosofica del Novecento*, Bruno Mondadori, Milano, 2002.; *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, Garzanti, Milano, 2002.; *Nichilismo ed emancipazione. Etica, politica e diritto*, a cura di S. Zabala, Garzanti, Milano, 2003.; *Il socialismo ossia l'Europa*, Trauben, 2004.; *Il Futuro della Religione*, con Richard Rorty. A cura di S. Zabala, Garzanti, Milano, 2005.; *Verità o fede debole? Dialogo su cristianesimo e relativismo*, con René

provokativnim rječnikom o fenomenima i tumačenju vremena koje nazivamo postmodernom, a neka od njih su prevedena.² Član je partije talijanskih komunista. Osim toga, od 1999. do 2004. bio je član Europskog parlamenta zastupajući komunističku stranku. Vrsni je tumač Heideggera, Nietzschea i Gadamera. Svakako se mora priznati da je ostvario vrlo neobičnu apologetiku suvremenog vremena koja je u europskim filozofskim krugovima zapažena.

G. Vattimo, uz pojam “slabe misli” kojim označava društveno stanje poslije moderne, veže i “slabo kršćanstvo”, kojim definira svoje vjersko opredjeljenje. Upravo te misli novovjeke filozofije i Vattimovo poimanje kršćanstva utemeljeno na postmetafizičkoj misli želim prikazati u ovom radu.

Da bismo objasnili Vattimovu “slabu misao”, na početku je važno istaknuti da su ovaj filozofski koncept izgradili G. Vattimo i Pier Aldo Rovatti posebno nadahnuti Nietzscheovom filozofijom nihilizma i Heideggerovom teorijom o zapadanju metafizike kao znanosti o bitku.³ Pod njihovim utjecajem filozofija je ušla u drugačiju fazu, a zajedno s njom mijenja se i društveno stanje. “Važnost filozofske poruke autora kao što su Nietzsche i Heidegger jest sva u tome, u činjenici da nam oni daju instrumente za razumijevanje emancipacijskog smisla kraja moderne i njezine ideje povijesti.”⁴ To naprednije društveno stanje, koje je po njima temelj bitno kvalitetnijem pogledu na svijet i religiju, oni će staviti pod pojam “slabe misli”. Sam Vattimo će reći: “Ukratko: vraćam se ozbiljnom razmišljanju o kršćanstvu zato što sam oblikovao filozofiju nadahnutu Nietzscheom i Heideggerom i u njezinu svjetlu interpretirao svoje iskustvo u današnjem svijetu.”⁵

Girard. A cura di P. Antonello, Transeuropa Edizioni, Massa, 2006.; *Non essere Dio. Un'autobiografia a quattro mani*, con Piergiorgio Paterlini, Aliberti editore, Reggio Emilia, 2006.; *Ecce comu. Come si ri-diventa ciò che si era*, Fazi, Roma, 2007.; *After the Death of God*, con John D. Caputo, Columbia University Press, 2007.; *Addio alla Verità*, Meltemi, 2009.; *Introduzione all'estetica*, Edizioni ETS, Pisa, 2010.; *Magnificat. Un'idea di montagna*, Vivalda, 2011.; *Hermeneutic Communism: From Heidegger to Marx*, con Santiago Zabala, Columbia University Press, 2011.; *Della realtà*, Garzanti, Milano, 2012.

² Prijevodi djela G. Vattima: *Kraj moderne*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.; *Čitanka*, Antibarbarus, Zagreb, 2008.; *Nihilizam i emancipacija – etika, politika, pravo*, Adresa, Novi Sad, 2008.; *Transparentno društvo*, Algoritam, Zagreb, 2008., *Vjerovati da vjeruješ*, Fedon, Beograd, 2009.

³ Usp. Matko Sorić, *Koncepti postmodernističke filozofije*, Vlastita naklada, Zadar, 2010., 179-185.

⁴ Gianni Vattimo, *Transparentno društvo*, Algoritam, Zagreb, 2008., 19.

⁵ Gianni Vattimo, *Čitanka*, Antibarabus, Hrvatsko društvo pisaca, Zagreb, 2008., 219.

Vattimo je mišljenja da svijet koji postoji na nedodirljivim, moralnim, etičkim ili filozofskim principima, ne može opstati. Koncept dotadašnje metafizike bio je utemeljen, smatra on, na određenom totalitarizmu mišljenja i etike. Takvi "bogomdani" principi služili su samo kao poluge vlasti ili kao sredstva discipliniranja. Takvi mehanizmi više nisu potrebni, niti mogu valjano funkcionirati.⁶ Analizirajući Nietzscheovu i Heideggerovu filozofiju, Vattimo će doći do suvremene dijagnoze filozofske misli. Reći će da je europska misao postala "slaba" (*il pensiero debole*), jer bitak kao postojana i stabilna istina, čvrsto sidro metafizike ne postoji. Bitak prestaje biti čvrst temelj istine. Vattimo rabi pojam *interpretacije* da objasni kako je "istina" zapravo u očima gledatelja. U tom smislu Vattimo rabi i pojam "derealizacije".⁷ Kut iz kojega promatrač gleda i okolnosti pod kojima promatra svijet formiraju istinu. Ovakvo je shvaćanje na tragu postmodernističkog perspektivizma.⁸ Znanje uvijek ovisi o položaju onoga koji spoznaje. Istinâ tako ima više, čak o istom objektu, i sve su jednako "objektivne" i "istinite". U postmodernističkom stavu prema sigurnosti istinitoga "istinu se može tek iskušavati, stjecati iskustvo istine, ali ona ne može biti predmetom posjedovanja".⁹ Interpretativno oblikovanje istine dovodi do toga da je istina zgoda, splet subjektivnih okolnosti i plod osobnih interpretacija. "Ta diferencija, zapravo, označava, da bitak, prije svega, ne postoji: Moglo bi se reći da postoje bića: bitak se, naime, događa."¹⁰ "Interpretacija ovisi o kontekstu, a ne isključivo o imanentnim svojstvima teksta."¹¹

Vattimo, govoreći o slaboj misli, naglašava da istinito nije nositelj noetičkog shvaćanja. Provjere i pogodbe zbivaju se u okviru vladajućeg horizonta, istina je plod interpretacije, te bitak u svojem dinamizmu iskušava krajnosti svoga zalaska, pa "slabost" misli otvara nove mogućnosti njezinom dinamičnom širenju,¹² te se preko "slabe misli" može "pratiti bitak na njegovu zalasku i pripremati ultrametafizičko čovječstvo".¹³

⁶ Usp. G. Vattimo, *Dijalektika, diferencija, slaba misao*, *Dubrovnik*, 17 (2006.), br. 1/2, 135.

⁷ Usp. G. Vattimo, *Transparentno društvo*, 104.

⁸ Usp. Matko Sorić, *Koncepti postmodernističke filozofije*, 290-294.

⁹ Lino Veljak, 'Meka ontologija' i kraj moderne, *Filozofska istraživanja*, 85-86 (2002.) br. 2-3, 411.

¹⁰ G. Vattimo, *Dialettica, differenza, pensiero debole*, u: Gianni Vattimo /P. A. Rovatti (a cura di), *Il pensiero debole*, Feltrinelli, Milano, 1983., 19.

¹¹ Matko Sorić, *Nav. dj.*, 190.

¹² Usp. G. Vattimo, *Dijalektika, diferencija, slaba misao*, 141-142.

¹³ Usp. *Isto*, 143.

2. KORIJENI VATTIMOVE FILOZOFSKE MISLI

U svojim spisima Vattimo iskazuje veliko zanimanje za religiju i sebe shvaća kao vjernika, katolika. On svakako želi istaknuti osebnost svojeg vjerovanja. Kaže da vjeruje u pročišćeno, demitizirano, sekularizirano kršćanstvo, kršćanstvo "oslabljenog Boga", bliskog prijatelja ljudi. On ističe: "Zahvaljujući kršćanstvu, ne vjerujem više u tolike praznovjerne religije, uključujući praznovjerne elemente koji su možda još prisutni u kršćanstvu."¹⁴ To njegovo tumačenje religioznosti i obrazloženje vlastitoga vjerovanja ima svoj temelj na "slaboj misli". On zapravo govori o kršćanstvu nakon kršćanstva te svoje gledanje posebno obrazlaže u knjizi koja naslovom već govori o svojoj osnovnoj poruci: "*Nakon kršćanstva. Za nereligiozno kršćanstvo!*".¹⁵ Ističe da on zapravo kršćanstvo nikada nije napustio, samo se od njega u jednom razdoblju svog života udaljio jer je preagresivno zadiralo u neke segmente njegova osobnog i intimnog života. Tako zapravo dolazimo do "slabog kršćanstva" koje propovijeda Vattimo. On proklamira kršćanstvo koje neće na ultimativan i imperativan način doticati ljudske živote, nego će pozitivnošću i blagim nenametljivim stilom opstati, i u sadašnjem vremenu privlačiti svojom "slabošću".

Važno je stoga pogledati na kakvim je temeljima Vattimo postavio svoje teze o novovjekom razvodnjenom kršćanstvu koje, prema njemu, treba, da bi opstalo, prekinuti s tradicionalnim načinima evangelizacije i transformirati svoje postulate u savjete. Vattimovo vjerovanje moglo bi se sažeti u jednu rečenicu po kojoj je nazvao i kasniju knjigu,¹⁶ a koju je u trenutku spontanosti preko telefona izrekao svom bivšem profesoru, tradicionalnom vjerniku, kad ga je ovaj iznenadio pitanjem: Da li vjeruješ? "Vjerujem da vjerujem" (*Credo di credere*), odgovorio je Vattimo. Već ovom rečenicom sluti se način na koji Vattimo živi i zamišlja kršćanstvo. Crkva je, uvjeren je on, zapravo prepreka kršćanstvu, ona je institucionalizirala ono što se ne smije staviti u zarobljavajuće okvire, ona je zarobila ljubav i postala je kočničar života kršćanstva.

Ističući razloge svog "povratka" kršćanstvu, Vattimo iznosi i razloge koji imaju svoj temelj u nekim važnim događajima njegova

¹⁴ Gianni Vattimo, *Čitanka*, 255-256.

¹⁵ Gianni Vattimo, *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, Garzanti, Milano, 2002.

¹⁶ Gianni Vattimo, *Credere di credere. E possibile essere cristiani nonostante la Chiesa*, Garzanti, Milano, 1999. (Đani Vatimo, *Vjerovati da vjeruješ*, Fedon, Beograd, 2009.)

života, a prvenstveno su vezani uz iskustvo smrti i umiranja osoba iz njegove neposredne blizine. Uz starenje i sazrijevanje ističe on, obično ide i ozbiljnije, zapravo osobnije razmišljanje o religiji. Ponovno napominje da je važnu ulogu u prekretnicama njegova života odigrala filozofska misao Nietzschea i Heideggera. Analizirajući nihilističke i dekonstrukcijske¹⁷ elemente njihova razmišljanja, Vattimo će ustvrditi da je cijela njihova filozofska misao nadahnutna kršćanskim naslijeđem. Oni su zapravo kršćanstvo oslobodili od zapadnjačke metafizike i otvorili mu vrata novih mogućnosti, koja su da tada bila čvrsto zabravljena. Ta misao, koja možda na početku zvuči paradoksalno, izazvala je pozornost mnogih novijih filozofa. Vattimo tvrdi da je prekid s logikom modernizma zapravo nova šansa za kršćanstvo.

Nietzscheov nihilizam¹⁸ koliko god destruktivno izgledao, po Vattimu, postaje nova platforma na kojoj kršćanstvo može graditi svoj opstanak. Nietzsche u svojoj kritici kršćanstva tvrdi da je kršćanstvo imaginacija, krivotvorina, nijekanje, a nikako stvarnost.¹⁹ Za Nietzschea je kod kršćanstva "riječ o kršćanskom platonizmu u kojem je tzv. istinski svijet prebačen u transcendenciju".²⁰ To razdvajanje svijeta na realni i izmišljeni, metafizički, kod Nietzschea postaje jasno kroz njegov ratoborni rječnik kojim s dozom gorke satire progovara o Bogu. "Pojam kršćanskog Boga – Bog kao bog bolesnih, Bog kao pauk, Bog kao duh – najpokvareniji je od svih pojmova o Bogu stvorenih na zemlji; on možda i predstavlja i mjerilo niskog vodostaja u silaznom razvitku tipa bogova. To je Bog koji se izrodio u proturječje života, umjesto da bude njegovo preobraženje i vječno da! U Bogu je objavljeno neprijateljstvo prema životu, prema prirodi, prema volji za životom! Bog je formula za svako klevetanje 'ovostranosti', za svaku laž o 'onostranosti'! U Bogu se štuje ništavilo, volja za ništavilom proglašena je svetom!"²¹ Nietzsche proglašava smrt

¹⁷ Usp. Matko Sorić, *Koncepti postmodernističke filozofije*, 55-66.

¹⁸ *Isto*, 262-264.

¹⁹ "Ni moral ni religija ne dodiruju se u kršćanstvu ni sa jednom točkom stvarnosti. (...) Taj svijet čiste fikcije razlikuje se, na njegovu veliku štetu, od svijeta snova time što potonji odražava stvarnost, dok on stvarnost krivotvori, obezvređuje, niječe." Friedrich Nietzsche, *Antikrist. Prokleta kršćanstvo*, Zagreb, 1999., br. 15., 23.

²⁰ Vladimir Jelkić, *Kraj povijesti ili nova epoha?*, *Metodički ogledi*, 15 (2009.) br. 2, 83.

²¹ Friedrich Nietzsche, *Antikrist*, Izvori, Zagreb, 1999. 28.

Boga kroz usta 'ludog čovjeka'.²² Kršćanstvo je, po njemu, iluzija, razvodnjeni platonizam i dobro uobličena priča za svjetinu.

Upravo na Nietzscheovskim nihilističkim postavkama Vattimo gradi svoju sliku religioznoga. Nihilizam u sebi nosi sjeme novih mogućnosti. "Potpuni nihilist jest onaj koji je shvatio da je nihilizam njegova (jedina) chance."²³ Nihilizam je pozitivna faza razvoja, zapravo otvara vrata mogućnosti bajki. Vattimo napominje: "U svijetu mass media ostvaruje se jedno Nietzscheovo proročanstvo: istinski je svijet na poslijetku postao bajkom."²⁴ Zato će on istaknuti: "Potpuni nas nihilizam kao i Heideggerov 'bezdan', poziva na bajkovito iskustvo realnosti, iskustvo koje je i naša jedina mogućnost slobode."²⁵ To iskustvo bajke ima svoje uporište u odmaku od iskustvenog doživljaja, jer je i on po sebi lažan, dopušta nam 'autentičnije iskustvo' od onoga koje smo stekli metafizikom. Naše iskustvo "nije više autentično, budući da je sa smrću Boga zašla i sama autentičnost, dakle, vlasništvo, ponovno prisvajanje."²⁶ Tako nihilizam otvara put bajki, vlastitom kutu gledanja, osobnim istinama i vjerovanju koje ima slobodu oblikovanja, zapravo i "slaboj misli" koju Vattimo iznosi kao plod "postmodernog" vremena. "Bajkovito iskustvo zbiljnosti iskazuje se tu čak i kao jedina mogućnost slobode."²⁷

Vattimo pronalazi uporište za izgradnju svoje misli i u filozofiji Martina Heideggera. "Zapadanje" metafizike kao znanosti o bitku i "kraj metafizike" koju zastupa Heidegger, zapravo je ista platforma koju kao nihilizam rabi Nietzsche. "Vječne istine" ne postoje. "Istina" nije svojstvo ispravnog stava koji ljudski 'subjekt' iskazuje o nekom 'objektu' i onda negdje, ne zna se u kojem području 'važi', nego je istina otkrivanje bića, po kojem otkrivanju bitstvuje otvorenost."²⁸ Smrt metafizike ima isto značenje kao i "smrt Boga". Metafizika kao vjerovanje da postoji objektivni red svijeta nije stvaran, a to razaranje metafizike, što čini i nihilizam, početak je nove epohe suvremene europske misli. "Nakon što je bitak, kako vjeruju neke vrste Heideggerovih sljedbenika, razotkriven kao ništavan i lišen bilo kakva smisla, preostaje tek život doživljajno,

²² F. Nietzsche, *Vesela nauka*, Grafos, Beograd, 1984., 146.

²³ G. Vattimo, *Čitanka*, 73.

²⁴ G. Vattimo, *Nav. dj.*, 201.

²⁵ G. Vattimo, *Kraj moderne*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000., 29.

²⁶ G. Vattimo, *Kraj moderne*, 26.

²⁷ Lino Veljak, 'Meka ontologija' i kraj moderne, 410.

²⁸ M. Heidegger, *O biti istine: rasprave i članci*. Naprijed, Zagreb, 1996., 139-140.

estetički i retorički preobražen u bajku.”²⁹ Vattimo obilno koristi Heideggerovu strategiju razaranja ontologije i taj proces rađa “slabu misao”, ali također i “slabu religioznost”.

Važno je također spomenuti R. Girarda, koji svojom antropologijom nasilja utječe na Vattimovu misao.³⁰ Girard će putem analize mitskih i biblijskih tekstova promatrati povijest iz optike mimetičkog procesa. Čovjek nema svojih želja, te ih treba posuditi od “drugih”. On ima potrebu oponašanja (*mimesis*). Uzore i ciljeve pronalazi u drugome. Želja rađa nasilje. Nasilje postaje konstanta ljudske povijesti, ono po Girardu rađa institucije, kulturu i obred. Ciklusi nasilja, koje postaje kaotična borba “svih protiv svih”, pretvara se u žrtvovanju neobično izabranog pojedinca na kojem se iskaljuje bijes i dugo kumulirano nasilje. Tako se dobiva novi oblik nasilja: “svi protiv jednog”. U fenomenu “žrtvenog jarca” događa se proces žrtvovanja koji donosi čudesan mir, ali nažalost i početak novoga mimetičkog ciklusa.³¹ Kršćanstvo razotkriva mehanizam nasilja iza kojeg uvijek u sjeni kao redatelj stoji Sotona. Ono u sebi nosi ključ nenasilja i temelje novoga svijeta. “Kršćanska vjera ima jedan viši položaj te ona nije samo neka daljnja mitologija.”³²

Girard uočava bitnu razliku između mitskih i biblijskih tekstova u tome što biblijski tekstovi razotkrivaju istinu o nasilju i uvijek su na strani žrtve, dok u mitovima žrtva nikada nije u pravu, te su mitovi zapravo maska nasilja. Oni štite i hrane nasilje. Upravo ta nenasilna dimenzija kršćanstva o kojoj govori Girard, spominjući i Krista koji je Sotonu nadvladao dobrovoljnom žrtvom na križu,³³ za Vattima je veoma važna. Križ, koji je inače simbol poniženja i umiranja, postaje simbolom pobjede. Nenasilni Krist središnja je osoba njegove teorije o “slabom kršćanstvu”. “Kršćanstvo je za Girarda u biti oprost, pomirenje, milosrđe, ljubav. Središte svih tih sadržaja Girard vidi u Isusovu križu i smrti, koji unose pomirenje, red i zajedništvo s Bogom. Križ demistificira sve ideologije, mitove i uzorke mimetičkog zanosa i kolektivno osvetničkog mentaliteta.”³⁴ Nenasilje po Girardu ima snagu umiriti sve zlo mimetičkih procesa,

²⁹ Lino Veljak, ‘Meka ontologija’ i kraj moderne, 410

³⁰ Usp. G. Vattimo, Kršćanstvo i nihilizam, *Dubrovnik*, 17 (2006.), br. 1-2, 164.

³¹ Usp. René Girard, *Nasilje i sveto*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1990.

³² R. Girard, Kršćanstvo nadmašuje sve druge religije, *Katolički tjednik*, god. 4 (12. 6. 2005.), br. 23, str. 12-14, ovdje 13.

³³ Usp. R. Girard, *Promatrah sotonu kako poput munje pade*, AGM, Zagreb, 2004.

³⁴ Nikola Dogan, Nereligiozno kršćanstvo u ‘slaboj misli’ Giannija Vattima, *Crkva u svijetu*, 40 (2005.), br. 4, 521.

čak i prevariti lukavstvo Sotone, što je Krist uspio žrtvom na križu. Tu se zapravo dogodio paradoks. Poraženi postaje pobjednik. Kristovo nenasilje i oprostjenje "Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine" (Lk 23,24) postaje jezik kršćanstva budućnosti. Upravo tu misao, nadahnut Girardom, Gianni Vattimo prihvaća i na njoj gradi novu viziju kršćanstva. Girard će, govoreći o nenasilju kao jedinstvenoj božanskoj opciji reći: "To je razlika između apsolutne istine i apsolutne laži. Ili podliježemo zarazi mimetičkog zanosa i u laži smo zajedno s mitovima ili se istoj zarazi opiremo i u istini smo s Biblijom."³⁵

Na ovim Girardovim postavkama Vattimo nastavlja misao koja ga je nadahnula kod Nietzschea i Heideggera. Kod Nietzschea je Bog mrtav, za Heideggera je metafizika mrtva, a Girard, prema Vattimovu mišljenju, ističe kako je Bog nasilja, dakle Bog metafizike nestao u Isusu Kristu. Nenasilni Bog kraj je stare slike Boga. To je zapravo smrt Boga o kojoj govori Nietzsche. Slika transcendentnog, strogog, vječnog i nepromjenjivog Boga kakvog je iznjedrila crkvena tradicija oslanjajući se na grčku filozofiju, više ne postoji. On je, smatra Vattimo, kroz Isusovo nenasilje i zapovijed ljubavi poprimio sasvim drugi identitet.

3. NOVA INTERPRETACIJA KRŠĆANSTVA

Vattimovo poimanje kršćanstva počiva na nespoznatljivosti Boga. Za njega je nevažan nauk Prvoga vatikanskog sabora koji drži da se Stvoritelja može sigurno spoznati iz stvorenoga svijeta. Bog je, tvrdi on, u modernom, tehniciziranom svijetu izgubio svoj identitet. On nije više prepoznatljiv kroz tradicionalne načine evangelizacije i pravila okamenjenoga katekizma.

Vattimo se ovdje nadahnjuje francuskim predstavnikom postmoderne misli J. F. Lyotardom, koji očitost rušilačke snage postmoderne vidi u nestanku "velikih priča".³⁶ "Velike priče"³⁷ su nevjerodostojne i osuđene na izumiranje. Zapravo, pod pojmom "velikih priča" Lyotard podrazumijeva moderne misaone sustave koji su na metafizici temeljili tumačenje stvarnosti. Ta stabilna i čvrsta metafizička zgrada koja je postojala tako dugo, sada je

³⁵ René Girard, *Nav. dj.*, 143.

³⁶ Usp. Jean-François Lyotard, *Postmoderna protumačena djeci. Pisma 1982-1985*. August Cesarec, Zagreb, 1990.

³⁷ Usp. Matko Sorić, *Koncepti postmodernističke filozofije*, 442-446.

urušena i nastupilo je vrijeme "malih priča". Nakon smrti dugih priča koje su izgubile vjerodostojnost nastupilo je vrijeme mnoštva jednostavnih malih priča, od kojih je svaka svijet za sebe te uključuje osobno poimanje svijeta, života pa i Boga. "Vattimova dijagnoza epohe može se usporediti sa Lyotardovom tezom o kraju velikih priča. Velike priče su, Vattimovim terminima, 'jake'. One objašnjavaju apsolutno sve. Male priče su 'slabe'. One su parcijalne, skromnije i fleksibilnije. Prema tome, slabljenje bitka odgovara prelasku velikih priča u male priče, odnosno usponu postmoderne epohe."³⁸ Njihova istinitost zapravo i nije bitna. One na razini osobnog iskustva progovaraju o vlastitom pogledu. U tome jest njihova snaga i prihvatljivost. Mogu biti i na granici mašte. Možemo govoriti o pojmu antifundacionalizma³⁹ kojeg rabi filozofija nakon moderne tvrdeći da ne postoji apsolutno pouzdan temelj spoznaje iz kojeg bismo crpili pouzdane informacije. Razum je ionako priznao svoju nemoć i preostaje jedino optika vlastitog iskustva. Budućnost religije Vattimo vidi u individualnim, "privatnim" i osobnim interpretacijama religioznog doživljaja. Reći će da budućnost religije ovisi "o sposobnosti aktualnih crkvenih religija da dopuste preoblikovanje religije u nešto privatno".⁴⁰

Novo buđenje religioznog koje prepoznaje R. Girard⁴¹ očito je i u Vattimovim spisima. On tvrdi da europski ateizam umire zajedno sa smrću "velikih priča". "Filozofija je izgubila razloge za ateizam i stoga može spoznati opravdanost religioznosti, ali samo ukoliko prihvati činjenicu o kraju metafizike i raspadu metapriča."⁴² Vrijeme velikih ideologija, a u njih spada i metafizičko kršćanstvo, je prošlost i mjesto im je u muzejima uspomena. A "nova religioznost", prema Vattimu, treba stvoriti nove, sasvim drugačije oblike postojanja i hrabro se odmaknuti od čvrstih dogmatskih postavki koje su ostale kao ostatak "religioznih velikih priča".

Krutost zapovijedi, dogmatska obojenost i strogi autoritativni stav utemeljen na hijerarhijskoj strukturi prepreka su preko koje vjernici novog kršćanstva, koje proklamira Vattimo, trebaju hrabro zakoračiti. Govoreći o novootkrivenoj novo-staroj religiji, on ističe: "Ali religija koja se opet otkriva nema ništa s dogmatskom

³⁸ Matko Sorić, *Nav. dj.*, 180.

³⁹ Usp. Matko Sorić, *Nav. dj.*, 23.

⁴⁰ Usp. Richard Rorty – Gianni Vattimo, *Il futuro della religione, solidarietà, carità, ironia*, ur. S. Zabala, Garzanti, Milano, 2005.

⁴¹ Usp. René Girard, *Promatrah sotonu kako poput munje pade*, 7-8.

⁴² Gianni Vattimo, *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, Garzanti, Milano, 2002., 94.

religijom, strogo disciplinskom i kruto antimodernom, koja se očituje u različitim oblicima fundamentalizma, a prije svega u katoličanstvu pape Ivana Pavla II.”⁴³

U kritici Katoličke Crkve upotrebljava posebno oštar rječnik, pa će reći: “Ponekad pomislim da ne bi bilo velike štete da Vatikan nestane, ukoliko bismo spasili njegove muzeje.” A u istom razgovoru kaže: “Ako se Crkva ne promijeni, što uključuje drugačiji stav spram žena u svećenstvu, prema pitanju homoseksualaca i prema svim pitanjima koja znamo pod imenom bioetike, onda je osuđena na propast.”⁴⁴ Govoreći o svojoj homoseksualnoj orijentaciji, reći će da je unutar Crkve “želio osnovati jedan red po imenu Opus Gay”.⁴⁵ Vattimo ne niječe da je kršćanstvo kao svoju baštinu iznjedrilo europsku kulturu. “Mislim da o kršćanskom naslijeđu treba govoriti u mnogo širem smislu, smislu koji se tiče naše kulture uopće, ona je postala ono što jest također, i nadasve, stoga ju je intimno ‘obradila’ i kovala kršćanska poruka.”⁴⁶ Ipak ističe da je iz te kulture nastao kruti, militantni način naviještanja evanđelja, koji ne može opstati u novom vremenu i kojeg suvremeni čovjek jednostavno ne razumije.

Kritikom kršćanstva, a prije svega Katoličke Crkve, Vattimo objašnjava svoje religiozne stavove. On zapravo u sekularizaciji kršćanstva vidi budućnost vjere: “Ako je prirodno sakralno onaj nasilni mehanizam koji je Isus htio razotkriti i demantirati, posve je moguće da je sekularizacija – koja je gubitak svjetovnog autoriteta Crkve, osamostaljenje čovjekova uma od ovisnosti o apsolutnom Bogu, prijetećem Sucu, toliko transcendentnomu našim idejama o dobru i zlu da se čini kapricioznim i bizarnim suverenom – upravo pozitivni učinak Isusova učenja, a ne način udaljavanja od njega.”⁴⁷

Novo interpretiranje kršćanstva nužno zahtijeva sekularizaciju, koja je zapravo put slabljenja i destrukcije metafizike. Potrebno je da se novo vrijeme distancira od svojih sakralnih iskona.⁴⁸ Takav zahtjev, koliko god paradoksalno zvučao europskom uhu,

⁴³ Gianni Vattimo, *Nav. dj.*, 96.

⁴⁴ Gianni Vattimo u razgovoru za srpski tjednik *Novosti*, br. 558. (razgovor vodio Srećko Horvat, 28. kolovoza 2010.) na: <http://www.novosti.com/2010/08/ne-bi-bilo-velike-stete-da-vatikan-destane/> (skinuto 19. ožujka 2011.).

⁴⁵ Usp.: http://gay-serbia.com/intervju/2006/06-03-03-Gianni-Vattimo_Vatimo-intervju/index.jsp?aid=2227 (skinuto 17. ožujka 2011.), prijevod iz *Die Weltwoche*, prosinac, 2003.

⁴⁶ Đani Vatimo, *Vjerovati da vjeruješ*, Fedon, Beograd, 2009., 21-22.

⁴⁷ Gianni Vattimo, *Kršćanstvo i nihilizam*, 167

⁴⁸ Usp. Đani Vatimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 30.

smatra on, jedini je put nove religioznosti. Kršćanstvo u svojoj dinamici i neprestanom događanju novih oblika upravo u "slaboj misli" ili, još bolje, u "slabom kršćanstvu" pronalazi svoj prostor egzistencije. Ističe da je središnji pojam kršćanstva Pavlov izraz *kénōsis*. Bog je sam sebe "oplijenio uzevši lik sluge" (Usp. Fil 2, 6-8). "Kenosis je poniženje Boga, demantiranje 'prirodnih' crta božanstva."⁴⁹ Utjelovljenje Kristovo tako postaje Božje "slabljenje", i u tom "slabom Bogu" jest sva njegova snaga. Vattimo ga naziva "Božje ispražnjenje ili poniženje kod utjelovljenja".⁵⁰ Bog je sebe "oslabio" da bi postao ljudima bliži. Prestaje biti jak, svesilan, dalek i osvetoljubiv. U utjelovljenju se događa, smatra Vattimo, ono što Heidegger govori o smrti metafizike. "Utjelovljenje, to jest Božje uniženje na razinu čovjeka, ono što Novi zavjet zove Božja *kenosis*, treba tumačiti kao znak da nenasilni i ne apsolutni Bog postmetafizičke epohe kao razlikovnu crtu ima onu istu sklonost slabljenja o čemu govori heideggerovski nadahnuta filozofija."⁵¹ Vattimo smatra da Isus dolazi na svijet da bi razotkrio te uništio svaku vezu između nasilja i svetoga.

Vattimo je u tumačenju Biblije na tragu Bultmannove demitologizacije. Bultmann želi očistiti biblijsku poruku od mitoloških naplavina, a kao instrument uzima sekularizaciju. Bibliju bi trebalo osloboditi od aristotelovske filozofske misli, te je tako oslabiti od grčkog utjecaja. Vattimo se poziva na Joakima iz Fiore, za kojeg smatra da je u srednjem vijeku napravio revolucionarni zaokret u tumačenju Biblije, naglasivši da biblijska objava nije zaključena i objektivno izrečena za vazda. "Za Vattima milenaristički opat Joakim predstavlja *par excellence* osnovnu figuru prema naprijed okrenute povijesti spasenja, uključujući dalekovidno proroštvo i hermeneutiku, a glavnu karakteristiku upravo stoga čini ovo: ne zalijepiti se više za kruto slovo, nego u duhu slobode tumačiti znakove vremena."⁵² Vattimo se slaže s tezom Joakima iz Fiore da je hermeneutika⁵³ možda i jedina forma u kojoj religiozno iskustvo može preživjeti.

Suvremena hermeneutika zapravo i ne istražuje istinu, jer ona kao objektivna stvarnost ne postoji. Postoje samo one istine koje se otkrivaju razgovorom, dijalogom, dakle male istine

⁴⁹ G. Vattimo, *Čitanka*, 230.

⁵⁰ Dani Vattimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 28.

⁵¹ Dani Vattimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 28.

⁵² Klaus Müller, Virtualizacija stvarnosti, *Communio*, 36 (2010.), br. 107, 107.

⁵³ Usp. Matko Sorić, *Koncepti postmodernističke filozofije*, 148-152.

oblikovane ljudskom interpretacijom. Na tom tragu je i Vattimov zahtjev za "spiritualizacijom" smisla Biblije i kršćanske poruke. To podrazumijeva prestanak doslovnog i autoritarnog tumačenja Biblije.⁵⁴ Jedino što za Vattima u tom procesu čišćenja Biblije opstaje, jest ljubav. Stoga ističe kako treba "nastojati razumjeti kakav smisao imaju evanđeoski tekstovi za mene, ovdje i sada; znači drugim riječima, čitati znakove vremena, bez ikakve zgrade, osim zapovijedi ljubavi".⁵⁵ On nudi novi način tumačenja Biblije pozivajući se na Duha Svetoga, koji kao duh istine treba u novom vremenu pomoći vjernicima u ispravnom hermeneutskom pristupu Bibliji.

Uz sekularizaciju Vattimo zahtijeva i demitizaciju u naviještanju evanđelja. Važnim smatra demitiziranje crkvenih dogmi i svih autoritarnih elemenata u kršćanstvu. Ističe: "Nije ni apsurdno ni možda bogohulno držati da kršćanska istina nije crkvena dogmatika, nego moderni sustav prava, humanizacija društvenih odnosa, razdvajanje božanskoga prava od svakog oblika autoriteta."⁵⁶ Bog se ne može sputati dogmom, njega treba tražiti u novim tumačenjima i prepoznati ga kao "sadašnjega Boga".⁵⁷ Stoga zamjera kršćanskoj teologiji modernog vremena što ustrajava na teologiji nasilja. Stari, kruti okviri evangelizacije jednostavno ne mogu opstati pred zahtjevima suvremenosti, a budućnost kršćanskog navještaja jest u "slaboj ontologiji" ili, bolje rečeno, u "slaboj teologiji". "Slaba ontologija" zapravo prevodi kršćansku poruku na suvremen, prihvatljiv i razumljiv jezik.⁵⁸ "Oslabljena" misao, a isto tako i "oslabljeno" kršćanstvo jedino mogu opstati u vremenu nakon moderne. "Možda je za postmodernu misao u tom ponovnom pronalaženju sadržana 'šansa' novog, oslabljeno novog, počinjanja."⁵⁹

Vattimo kao središnju misao Biblije ističe ljubav, milosrđe, ljudskost, zapravo *caritas*. U toj tvrdnji i leže njegovi glavni prigovori kršćanstvu. Ono se nije odreklo nasilnosti kao oblika evangelizacije. Teologija nasilja i danas pokušava opstati unatoč tome što su njezin nastup, rječnik i logika suvremenom čovjeku odbojni i neprihvatljivi.

⁵⁴ Usp. G. Vattimo, *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, 51.

⁵⁵ Đani Vatimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 58.

⁵⁶ Gianni Vattimo, *Kraj moderne*, 15-16.

⁵⁷ Usp. Nikola Dogan, *Nereligiozno kršćanstvo u 'slaboj misli'* Giannija Vattima, 527.

⁵⁸ Usp. Đani Vatimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 32.

⁵⁹ G. Vattimo, *Kraj moderne*, 167.

Takva agresivna poruka, smatra Vattimo, u suprotnosti je s nenasilnim Bogom, Isusom Kristom, koji je utjelovljenje Božjeg nenasilnog postojanja u svijetu. Treba se odmaknuti od hirovitog i objesnog Boga kakvog pamti stara teologija usidrena na metafizici. Takav način pristupa govoru o Bogu stran je današnjem čovjeku i ovom vremenu nema što reći, to je ostatak jednog drugog svijeta, koji je davno nestao. Vattimo krivi papu Ivana Pavla II. da je podržavao autoritarni nastup u evangelizaciji, te propustio mogućnosti koje mu je novije doba pružilo.

Vattimo vidi budućnost Europe u simbiozi komunizma i kršćanstva. To posebno naglašava u jednoj od svojih posljednjih knjiga, koju je nazvao neobičnim naslovom *Ecce comun*. Naslov ove knjige teže je prevodiv, ali značenje je jasno: Evo komun(izma). Asocijativnost na Nietzscheovu knjigu *Ecce Homo* je očita. Druga paralela također je vrlo sugestivna. *Ecce homo (Evo čovjeka)* Pilatova je rečenica kojom pokazuje na Isusa, čovjeka pravednog, izmučenog i nevinog. Tom sintagmom "slaboga Boga" koji se pokazuje u Isusu Kristu, Vattimo razlaže ideju "slabog kršćanstva" utemeljenog na "oslabljenom Bogu" kao temelja europske vjere budućnosti.⁶⁰

Zanimljivo je da Vattimo u svojim nastupima, a posebno preko ove knjige nastoji povezati komunizam i kršćanstvo kao zajedničku platformu novog oblika vjerovanja, ali i društvenog uređenja. Tu neobičnu simbiozu on naziva novim izrazom "katokomizam". Ta sintagma, koja dolazi od riječi *katoličko* i *komunizam*, označavala bi novi oblik katoličkog komunizma. Vattimo, promatrajući prvu kršćansku zajednicu kao uzor, pronalazi za današnje vrijeme nužne poveznice kršćanstva i komunizma, držeći da će preobrazba Crkve nužno dovesti i do promjene društvenih odnosa u društvu zatrovanom kapitalističkim poretkom. I eto nas na pragu novog komunizma, jer prema njegovu mišljenju nema budućnosti religije koja ne bi bila i budućnost komunizma. Komunistička nada pojavljuje se na obzorju budućnosti, posebno ujedinjene Europe. Naravno, to nije stari komunizam kakav pamtimo, ističe Vattimo. Šanse ima samo novi, "slabi komunizam". Reći će: "Realni je komunizam pao, živio idealni komunizam."⁶¹ On u komunizmu pronalazi ideal pravednog društva u kojem "slabi Bog" ima svoje mjesto.

⁶⁰ Usp. Luka Bogdanić, Od slabe misli do slabog komunizma, *Filozofska istraživanja*, 29 (2009.), br. 1, 192.

⁶¹ Gianni Vattimo, *Ecce comun. Come se ri-diventa ciò che si era*, Fazi Editore, Roma, 2007., 36.

Vattimu posebno smeta nešto što spada na bit crkvenosti, a to je učiteljstvo Crkve. Ono je, smatra Vattimo, zarobilo Božju poruku, stavilo ju u krute okvire dogmi, te tako ugušilo njezinu dinamičnost i životnost. Crkvenost Vattimo također shvaća na nov način. Ona treba prestati postojati kao hijerarhijski organizirana zajednica krutih pravila i nepogrešivih istina. Ona se, ne zaboravljajući svoju zadaću prenošenja objave Božje, mora transformirati u "zajednicu vjernika koja, pomažući se i obostrano se ispravljajući, u ljubavi osluškuje smisao kršćanske poruke i slobodno ga tumači".⁶² Crkva bi trebala postati velika humanitarna zajednica koju vodi jedina istina, a to je ljubav. Preko "slabe misli" kršćanstvo ponovno doživljava svoju renesansu i to upravo međusobnom ljubavlju i solidarnošću. "Kršćansko nasljeđe koje se vraća u slaboj misli, jest i (nadasve) nasljeđe kršćanske zapovijedi milosrđa i njenog odbacivanja nasilja."⁶³

4. "SLABO I POSTMETAFIZIČKO KRŠĆANSTVO"

U tekstovima G. Vattima ogleda se i konkretnost njegova načina življenja kršćanstva. Nadahnut je Nietzscheom, Heideggerom i Girardom. Od Nietzschea će preuzeti misao o mrtvom Bogu (mrtva je zapravo samo ontološka slika Boga kakvu je tradicionalna teologija gradila). Kod Heideggera će ga nadahnuti misao o zapadanju sigurne metafizičke misli. Od Girarda preuzima misao o Kristu koji je svojim poniženjem pobijedio Sotonu na križu, ali također u svojoj "slabosti" utjelovljenjem pokazao svoje autentično lice "slabog Boga", kakvog Vattimo prihvaća i u kojeg vjeruje. "Jedini veliki paradoks i sablazan kršćanske objave jest upravo utjelovljenje Boga, *kenosis*, a ono znači isključenje svih onih transcendentnih, nerazumljivih, tajanstvenih i, mislim, također bizarnih crta koje toliko potresaju teoretičare skoka u vjeru."⁶⁴ Takav "oslabljeni Bog", dalek od nasilnog i dalekog Boga moći i straha, jedino i može progovoriti današnjem čovjeku. Novo kršćanstvo "Boga ne razumije kao gospodara, nego kao prijatelja, vjeruje da se bitno ne razotkriva mudrim, nego malim",⁶⁵ reći će dobar poznavatelj Vattimove misli i njegov prijatelj Mario Kopic, koji je na hrvatski jezik preveo više njegovih knjiga i članaka.

⁶² Gianni Vattimo, *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, 12.

⁶³ Dani Vattimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 33.

⁶⁴ Gianni Vattimo, *Čitanka*, 236.

⁶⁵ Mario Kopic, Vattimovo razumijevanje kršćanstva; prijatelju Gianniu Vattimu za njegov 70. rođendan, *Dubrovnik*, 17 (2006.), br. 1-2, 180.

Sam Vattimo piše o različitim etapama svoga puta prema vjeri. Razlikuje tri razdoblja “druženja” sa kršćanstvom. Kroz djetinjstvo i mladost živio je svoje borbeno katoličko uvjerenje, mladenaštvo ga je udaljilo od religiozne prakse, te konačno nastupa zrelo zanimanje za katoličku misao nadahnuto novovjekom filozofijom. Kao temelje vlastitom obliku religioznog življenja Vattimo ističe misao da za njega kršćanstvo nije konačna Božja objava u kojoj se Bog kroz Stari zavjet, a poslije i preko novozavjetne objave otkriva. Ono je više povijesni događaj koji traje. “Kršćanski navještaj je uistinu povijesni događaj, a ne Kristova objava vječne istine.”⁶⁶

Tumačeći svoje gledanje na kršćanski pojam vječnog života, Vattimo će istaknuti da je pojam vječnog života bolje rastumačiv estetskim negoli pravnim pojmovima. Reći će: “Vječni život nije ništa drugo doli ‘savršeni’ užitek sadržaja i duhovnih formi koje je ljudska povijest stvorila i koje čine ‘kraljevstvo’ besmrtnosti.”⁶⁷

Kategorija grijeha, kojeg rabi tradicionalno kršćanstvo, za Vattima je samo jedna od efikasnih poluga u mehanizmu nasilnog kršćanstva koje izumire. On na grijeh gleda kao na “propuštenu priliku, prijateljstvo koje se okončalo i, uopće (u širem smislu), konačnost svega što nam je dragocjeno i za što smo vezani”.⁶⁸

Nesporno je da se u novom “sekularnom dobu” budi zainteresiranost za religiju. To “kratko stoljeće”⁶⁹ trebalo je biti vrijeme nestanka religije, a dogodilo se upravo suprotno. Poznati hrvatski sociolog religije Željko Mardešić analizirajući ovaj fenomen u svojoj knjizi *Budućnost religije*, piše: “Vjerojatno da će religija u narednom stoljeću biti prisutnija nego danas, ali u manje određenim oblicima, slobodnija u iskazu, podložna osobnim prohtjevima, pomiješana sa svjetovnim nadomjescima, često okultna i mistička, s obaveznim primjesama bolesne nestrpljivosti i želje da se odmah dohvati sveto. Ukratko, krajnje nestabilna kao što su to u suvremenom društvu postali moral, običaji, navike, shvaćanja i ponašanja.”⁷⁰ Mnogi su povijesni događaji dvadesetog stoljeća utjecali na povećan interes za religiozno. “Svima je u međuvremenu, posebice nakon tragičnih događaja 11. rujna 2001., postalo jasno da religija ponovno igra važnu ulogu i u međunarodnim odnosima te da pitanje njihova

⁶⁶ Gianni Vattimo, *Dopo la cristianità. Per un cristianesimo non religioso*, 114-115.

⁶⁷ Gianni Vattimo, *Nav. dj.*, 58.

⁶⁸ Dani Vattimo, *Vjerovati da vjeruješ*, 81.

⁶⁹ Usp. E. Hobsbawna, *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*, Penguin, London, 1994.

⁷⁰ Jakov Jukić, *Budućnost religije*, Matica hrvatska, Split, 1991., 8.

međusobnog odnosa predstavlja jedan od najvećih teoretskih izazova nakon završetka hladnoga rata i rađanja globalizacije.⁷¹ Možda doista "postmodernizam zapravo treba metafizičko koje, poput neupokojenog duha, ne pristaje ni da živi niti da počiva u miru",⁷² te u toj činjenici možemo tražiti jedan od razloga potrage za religioznošću u suvremenom vremenu.

Upravo u takvom okruženju rađa se Vattimov religiozni stav. Moglo bi ga se nazvati opredjeljenjem "polu-vjernika" (*mezzo credente*). Nereligiozno kršćanstvo G. Vattima podrazumijeva necrkveno i neautoritarno kršćanstvo. Ono izlazi iz okvira organizirane zajednice, izbjegava dogme te zazire od moralnih i disciplinskih normi. U ovakvom konceptu vjerovanja ne postoji hijerarhija, određene istine, sakramenti i obredi. Postoji samo vlastita interpretacija koja odiše proizvoljnošću i jasno ukazuje na nesigurnost. Takvo "razvodnjeno" kršćanstvo lako je prihvatljivo i "pitko", ali nudi jednako malo koliko i traži od svojih sljedbenika.

Vattimo kršćanstvo želi prikazati na način koji smatra puno prihvatljivijim suvremenom čovjeku. Izbjegavajući dogmatski izričaj, stroge zapovijedi i moralne okvire u kojima je tradicionalno kršćanstvo egzistiralo, on sugerira neke još nedorečene i nejasne putove razvoja kršćanske misli. Zaboravlja da napuštanje osnovnih vrijednosti kršćanstva, koje kao nosivi stupovi društva drže zajednicu stabilnom i sigurnom, ne može jamčiti budućnost. "Ako se napuste osnovne vrijednosti, ne može se više računati na smisleni obzor. On je zamagljen javnim životom bez Boga i odbačen praktičnim nemoralom."⁷³

Vattimo, ističući prijateljstvo, bliskost i kršćansku solidarnost kao oblike življenja vjerničkog uvjerenja, zaboravlja da je prema kršćanskom nauku izvor ljubavi i nadahnuće svakoj ljubavi upravo Bog. Čovjek je upravo po mogućnostima za ljubav stvoren na "sliku Božju". Stoga istina kršćanstva ne može biti subjektivna istina, prilagodljiva osobnim interpretacijama. Postmoderna će misao na takav način jednostavno doći do zaključka da Boga nema, ali ima bogova.⁷⁴

⁷¹ Željko Tanjić, Religija kao 'sporno pitanje'. Osvrt na predavanje Edmunda Arensa, *Bogoslovska smotra*, 78 (2008), br. 1, 61.

⁷² Marijan Krivak, Postmodernizam (ni)je amerikanizam, *Filozofska istraživanja*, 22 (2002.), sv. 2-3, 436.

⁷³ Ivan Koprek, Pluralizam u Hrvatskoj - izazov za kršćanina, *Bogoslovska smotra*, (1996.), br. 2-3, 260.

⁷⁴ Usp. Nikola Dogan, Nereligiozno kršćanstvo u 'slaboj misli' Giannija Vattima, 532.

Moglo bi se reći da Vattimov pristup religiji više sliči novoj filozofiji religije i sociološkom pristupu društvu negoli istinskom odnosu čovjeka i Boga. Ostajući samo na humanim odnosima, bezličnim formama te vlastitim probiranjem iz izloga religioznih ponuda “svega pomalo”, Vattimo pridonosi stvaranju novog trenda religioznosti. Kao da se ponavlja povijesna napast da čovjek čovjeku postaje Bog. Čini se kao da je Vattimovo kršćanstvo na već dobro utabanom tragu *New Agea*, koji, koketirajući s istočnjačkom filozofijom, ali i jeftinim psihološkim modelima novinarske samopomoći, pokušava ponuditi vjerovanje koje je istovremeno “sve” i “ništa”. “Bez obzira na udruženost svih zvijezda, svih istočnjačkih religija i gurua, svih recepata za sreću, bezbrojnih psiholoških tehnika i koncepata više ili manje znanstvenih, *New Age* nas ostavlja sasvim same. Moramo se sami pobrinuti i biti spasitelji nas samih. Stoga, poslije dugih lutanja s ciljem bježanja, čovjek *New Agea* vraća se točno na početak: opsesiji vlastitog djelovanja, od koje se grozi. Ponovno se mora spasiti sam.”⁷⁵

Pokušaj religioznog kolaža u kojem bi se proizvoljno i samonadahnjuto probralo “od svega pomalo” kida transcendentnu nit koja čovjeka veže s Bogom. Dobri odnosi, pažljivost, solidarnost ili humana pravednost ne mogu biti same za sebe religijom. One za svoje opstojanje zahtijevaju utemeljenje u nadnaravnom, božanskom. Tek po Bogu, koji je čovjeka stvorio na svoju sliku, međuljudski odnosi dobivaju božanski predznak, a život slutnju radosne vječnosti. U tome i jest bitna razlika između katoličkoga “jakoga” kršćanstva Crkve i nemetafizičkoga “slabog” kršćanstva Giannija Vattima.

Vattimo od kršćanstva želi napraviti jednostavan, prihvatljiv i nezahtjevan poziv religioznog opredjeljenja utemeljenog na običnoj i osobnoj “maloj priči”. Smrt “velikih priča” dotaknula je i kršćanstvo kao “veliku priču”. A o budućnosti “malih priča” progovorio je i tvorac takve sintagme J.-F. Lyotard ništeći sam svoju teoriju: “Zar ne pričamo ‘sebi’, bilo s gorčinom ili veselo, veliku priču o tome kako je gotovo s velikim pričama.”⁷⁶

Možemo li se složiti s riječima H. Schelskog koji tvrdi da se “kršćanstvo pojavilo kao nova istina u starom svijetu, a danas stoji kao stara istina pred novima svijetom”?⁷⁷ Autentično kršćanstvo

⁷⁵ Godfried Danneels, *Krist ili Vodenjak? Katolička prosudba sekti i New Agea*, Verbum, Split, 2000., 71.

⁷⁶ Jean-François Lyotard, *Postmoderno stanje*, Ibis-grafika, Zagreb 2005., 144.

⁷⁷ Usp. Hans Schomerus, *Pluralismus. Toleranz und Christenheit*, Nürnberg, 1961., 23.

uvijek je nova istina za svako vrijeme, svježe u dinamici Božjeg prijateljstva s ljudima, koje se posebno ostvaruje u zajedništvu Crkve te preko sakramenata kao djelotvornih događaja i znakova milosti.

ZAKLJUČAK

Vattimova ponuda "slabog", bolje reći, anemičnog kršćanstva, na tragu je novih pokušaja oblikovanja kršćanstva izvan institucionalne Crkve. Danas, kada se lako i bez ozbiljnih provjeravanja prihvaćaju misli humanističkog predznaka, te kada čovjek postaje središte i jedino mjerilo vrijednosti, Vattimova misao mnogima postaje zanimljiva i lako prihvatljiva. Tu se *uočava* želja da se, tradicionalnim odgojem prihvaćeno kršćanstvo, transformira u novi oblik vjerovanja, koji je oslobođen dogmatskih, institucionalnih i moralnih okvira. Taj pristup otvara prostor mnoštvu novoniklih religioznih pravaca, među kojima svatko može izabrati ugodan kut, iz kojeg će oblikovati svoje vjerovanje, u samozavaravajućem zadovoljstvu blizine s Bogom koji je toliko i samo ljudski da se u pristupu k njemu ne moramo uopće micati od svoje ljudske prizemnosti.

Iščitavajući Vattimove tekstove, dobiva se dojam da je on kršćanstvo prilagodio vlastitim potrebama, uobličio ga u bezlični i anemični okvir nove religije koja dušu tješi socijalnim i sućutnim elementima humanosti i tolerancije. Kršćanska povijest i tradicija za njega su kolijevka dobre kulture koju baštinimo, ali više ne mogu ponuditi odgovore na aktualna pitanja. Odgovore stvaramo sami i istinu redefiniramo kao vlastiti stav uobičen u konkretan izričaj.

Na takvim se postavkama ne može graditi odnos s Bogom objaviteljem vječnih istina. Pa ipak, učenja poput Vattimova ozbiljan su izazov kršćanstvu. Ponekad se Crkva u novim prilikama ne snalazi najbolje, te u poslanju evangeliziranja ne pronalazi najsretnije načine prenošenja Evandjelja. Rječnik kojim pokušava evanđeosku radosnu vijest približiti suvremenom čovjeku nerijetko je arhaičan i siromašan argumentima. Vječne i nepromjenjive istine svakako traže nove oblike navještaja te osobniji pristup pojedincu. Suvremeni mentalitet, postmodernističke kulturne matrice, ekspanzija tehnoloških mogućnosti te sekularizacija misli i sustava vrednovanja, velik su izazov i poticaj za nove načine evangelizacije čovjeka koji i u tehniciziranom svijetu traži duhovni sadržaj i smisao života. Očito je da novim rječnikom, prihvatljivijim suvremenom čovjeku, treba progovoriti o Božjem utjelovljenju,

o moralnim principima, o smislu patnje i odricanja te o vječnim istinama koje vrijede za svako vrijeme. To je trajna zadaća Crkve i u vremenu postmoderne.

CHRISTIANITY IN A POST-MODERN WAY

Weak and post-metaphysical Christianity of Gianni Vattimo

Summary

Contemporary era has spawned the post-modern philosophical thought which has become the basis for a new approach to religiosity. Postmodernism, seeking to relativize all previously unquestioned values, as well as the cognitive and moral principles, has also seriously touched the field of religion, consistently encouraging the creation of new forms of religiosity, based on arbitrary attitudes and subjective estimation of values. In this paper we are trying, through the analysis of G. Vattimo's thought, to point at the attempts to create new religiosity which, in spite of rejecting the fundamental Christian theological theses, still wants to be called Christian. The rejection of firm philosophical, cognitive, moral and even religious principles, and these are the principles of postmodernism, is reflected in Vattimo's theory about the "weak thought" (*il pensiero debole*). From there arises the idea of "weak Christianity" which just in that "weakness" finds arguments for its survival. "Irreligious Christianity", as Vattimo suggests and advocates, should be, liberated from dogmas and authority, attractive to contemporary man. In his philosophical views Vattimo is inspired by Nietzsche's nihilism, Heidegger's thought about the "end of metaphysics" and Girard's anthropology based on the analysis of violence. Vattimo's understanding of Christianity actually follows the French philosopher J. F. Lyotard who in the post-modern death of "great stories" sees the beginning of new era in which "small stories" will dominate. Vattimo holds that European atheism also belongs to "great stories", and that the age of new religiosity is beginning. His new interpretation of Christianity, liberated from authority, dogmas and aggressive proclamation, and based on the acceptance of "weak" God who "emptied" himself, should establish new European religiosity. Vattimo's attitude of a semi-believer is intriguing, interesting and attractive on the level of shallow approach to religiosity, and therefore deserves serious analysis and sensible answers.

Key words: *Gianni Vattimo, postmodernism, nihilism, "weak thought"*.